

הלב הפועם של אסיה

עלים ח'אן, האמיר האחרון של בוכרה
צילום אימג' בנק

מרכז אסיה נתפס בדרך כלל כאזור נידח ונכשל, אבל ההיסטוריה המסועפת שלו ממחישה את חשיבותו העצומה. את המרחבים הצחיחים חצו דרכי המשי, נתיבי המסחר הקדומים שקשרו את קצוותיה של היבשת, ושדרכן הועברו סחורות שונות לצד רעיונות פילוסופיים ואמונות, סגנונות אדריכליים ועוד // יותם יעקבסון

איילה חומה עלתה מתוך גלי הנהר. מהשמים ירד זאב כחול. אי שם, בערכות הפתוחות שלמרגלות הרי אלטאי, רדף הזאב אחר האיילה וזו נמלטה מפניו עד שעצרה לפתע, הסתובבה והישירה אליו מבט. הזאב נשבה בקסם עיני האיילה, ומהמפגש המסעיר ביניהם נולדו בני הערבה. מיתוס זה משותף הן למונגולים והן לשבטים התורכיים השונים, שעד היום מאכלסים את רוב מרכזה של אסיה.

"מרכז אסיה" הוא כינוי למרחב האדיר שמתרע בין חופיו המזרחיים של הים הכספי במערב להרי הטיין שאן במזרח. יש המצמצמים מושג זה לתחומי המדינות המודרניות אוזבקיסטן, טורקמניסטן, קירגיזסטן וקזחסטן, ויש המרחיבים אותו כך שיחבוק בתחומו גם את אפגניסטן ואת מחוז שינג'יאנג שבמערב סין של היום ואף את מונגוליה, סיביר ואיראן. למעט הרי הטיין שאן (Tian Shan, "ההרים השמימיים" בסנית) והרי הינדו־כוש, רוב רובו של השטח מישורי באופיו ומאופיין באקלים יבשתי קיצוני וצחיח. המשקעים מועטים ופני השטח – חוץ מחלק מהאזורים ההרריים ומגדות הנהרות, שמקור מימיהם בשלגים שהפשירו – מדבריים. הקיצים לוהטים בעוד החורפים מקפאים. במקומות מסוימים משרע הטמפרטורות בין העונה החמה לעונה הקרה עשוי להגיע לעשרות מעלות צלזיוס – בקיץ הטמפרטורה בהם מגיעה ל־40-50 מעלות ובחורף היא צונחת אל מתחת לאפס. עם התנאים הקשים הללו צריכים להתמודד צמחים, בעלי חיים וכמובן בני אדם.

לא בכדי אורח החיים המסורתי של תושבי מרכז אסיה הוא נוודות. בדומה למונגולים, שאכלסו את הערבות המזרחיות, גם העמים התורכיים חיו על עדריהם, שכן התנאים האקלימיים כמעט לא אפשרו חקלאות. עדריהם הורכבו בעיקר מעזים, מכבשים ומגמלים דו־בשתיים, בעוד באזורים ההרריים או הפוריים יותר הם החזיקו גם בסוסים ובפרדות. בית המגורים המסורתי של העמים התורכיים הוא ה"יֶרְטָה" (ברוסית), שגם מכונה "יורט" (בתורכית) או "גֶר" (במונגולית, מילה שמשמעותה "בית"). היורטה היא אוהל שהשלד שלו

עשוי עץ בעוד כתליו עשויים שכבות של לבד עבה, שאפשר לפרק או להקים בתוך כשעה. לצד הדמיון הרב בין האוהלים של הנוודים המרכז־אסייתיים, קיים ביניהם גם שוני. כל יורטה וצורתה המיוחדת, כל יורטה ועיטוריה החיצוניים והפנימיים השונים, כך שבקלות אפשר להבחין בין גר מונגולי ליורטה קירגיזית או קזחית.

תנאי החיים הלא פשוטים בערבות וההתבססות על העדרים הביאו את הנוודים לא אחת למצב קשה. אחרי בצורת או גלי קור הייתה להם רק דרך אחת לשרוד – לנדוד אל ארץ המזרע הסמוכה אליהם ולשבור שבר. תלות זו במזון ובתבואה של סין בעתות מצוקה עוררה בסינים חשש מפלישה של עמי הערבה לאורך כל ההיסטוריה.

נקודות מפגש מרתקות בין נוודים ליושבי קבע התקיימו לאורך שני הנהרות הגדולים הזורמים מהרי הטיין שאן מערבה, דרך המדבריות הגדולים, אל ימת אַל־נַהֵר: נהר סיר (Syr Darya, סיר דריה) ונהר אמו (Amu Darya, אמו דריה), הדרומי לו. מימי שני הנהרות הללו אפשרו התיישבות קבע לאורכם. עוד בימי אלכסנדר מוקדון (ואולי אף קודם לכן)

כרזה סובייטית לעידוד התיירות למרכז אסיה צילום אימג' בנק

הייתה נהוגה באזור חקלאות שלחין, ותעלות רחבות היטו את מי הנהרות מערוציהם אל חלקות שדה. בתקופה הסובייטית הוכנס לאזור מיכון כבד, שטחים חקלאיים נרחבים הוכשרו ותעלות עצומות נחפרו. כתוצאה מהכשרת התעלות גדל מאוד היקף השטחים המעובדים, וגידולים מסורתיים הוחלפו בכותנה, שדורשת כמויות עצומות של מים וגם של חומרי הדברה. כיום רוב מימי הנהרות אינם מתנקזים עוד לימת ארל וזו הולכת ומתייבשת ומותירה אחריה מלחה עתירת אבק דקיק, משקעים של חומרי הדברה ושיירים תעשייתיים רעילים. לא רק שהתיישבות ימת ארל הביאה לחיסולו של הגורם היחיד שמיתן את חום הקיץ וקור החורף, היא גם יצרה אסון אקולוגי של ממש: רמת המליחות הגבוהה והכימיקלים הרעילים המיתו את הדגה ולמעשה שמו קץ לתעשיית הדגים ששגשגה באזור, והמשקעים התעשייתיים שנותרו אחרי נסיגת המים הפכו לאבק רעיל שנישא ברוח, מכסה את סביבות הימה וגורם לבעיות בריאות כגון

צור קיר של האמיר תימור
במוזיאון בטשקנט צילום אימג' בנק

סרטן ומחלות ריאה בקרב המקומיים. לאורך נהר זראוושן (Zeravshan, בפרסית "מפזר הזהב"), יובל משני של נהר דריה, קמו הערים החשובות בוכרה ואפרוסיאב (Afrasiyab), לימים סמרקנד. אל ערים אלו ואחרות שלאורך הנהרות התקבצו ובאו נוודי הערבות והמדבר כדי לסחור בתוצרתם, בעיקר בשר, עורות, צמר ומוצרי חלב, ולמוכרה בתמורה לתבואה ולמזון. בוכרה, למשל, ידועה מאוד בשטיחיה, אך שטיחים מעולם לא יוצרו בה. היא הפכה להיות מרכז סחר גדול שבו סחרו בשטיחים שארגו או קשרו הנוודים. הנהרות הגדולים היו גם עורקי החיים שלאורכם נמתחו אותם נתיבי מסחר שמכונים "דרך המשי" ושקישרו בין קוריאה וסין למסופוטמיה, למזרח התיכון ולאירופה. נהר האמו, שכונה ביוונית עתיקה "אוקסוס", נחשב לאורך ההיסטוריה לגבול הציוויליזציה. עד אליו הגיע במאה הרביעית לפני הספירה אלכסנדר מוקדון. כל מה שנמצא מצפון לו כונה בלטינית "טרנסאוקסניה" ("מעבר לאוקסוס"), שם נרדף לאזור לא מוכר, ברברי ומסוכן.

פעפוע התרבות המוסלמית

לימים התחזק הקשר בין עמי הערבה למסופוטמיה. בתחילת המאה התשיעית לספירה, החל הח'ליף העבאסי אל מאמון ברכישה ובהכשרה צבאית של עבדים לא מוסלמים. אחיו, הח'ליף אל מועתצם, מייסד סאמארא שבעיראק – עיר הבירה של ח'ליפות בית עבאס, הרחיב את השימוש באותם עבדים והיה הראשון שהפך אותם לכוח צבאי מרכזי. הוא חיפש אחר חיילים חזקים ומסורים, ולאחר שזיהה את הפוטנציאל הטמון בעמי הערבה האיתנים והמחושלים, החל לרכוש את ילדיהם. עם הגיעם של ילדי הערבות אל חיק הציוויליזציה העניקו להם הח'ליף ושאר האצילים שהורשו על פי חוק לרכוש אותם חינוך תרבותי וצבאי, והקנו להם את האמונה המוסלמית-סונית. הילדים, שעתה הולבשו כראוי וזכו במזון בשפע שעליו מעולם לא חלמו, היו אסירי תודה לאדונם. על כך הם היו צריכים לשלם בנאמנות מוחלטת, עד מוות. הנוודים נאותו למכור את בניהם תמורת כסף שבעזרתו יכלו לשפר את מצבה של המשפחה כולה. בנוסף לכך, יש מקורות המעידים כי הנוודים באמת ובתמים האמינו שעל ידי שליחת הילד אל מחוץ לערבות הם מעניקים לו עתיד טוב יותר. אותם ילדים שנמכרו והפכו ללוחמים כונו "ממלוחים" (לא לבלבל בין צבא הממלוחים לתקופה הממלוכית, הרלוונטית לתולדות ארץ ישראל). הערים שעל גבול הציוויליזציה, לאורך נהר אמו, הפכו לחשובות במעלה גם כתחנות סחר בממלוחים.

במאות 9-10 קמה בתפר שבין הערבות לח'ליפות בית עבאס במסופוטמיה השושלת הסאמאנית, הקרויה על שם מייסדה, סמאן חודה, שבא ממשפחת

אצולה פרסית-זורואסטריה שהתאסלמה ומקורה מבלח (Balkh) שבאפגניסטן. צאצאי סמאן חודו מונו למושלי אזור טרנסאוקסניה, והם היו לחיץ בין שלטון בית עבאס ליושבי הערבות. הם הגנו על הערים שבתחום שלטונם מפני תקיפות וגם תווכו בכל קשרי המסחר, מה שהביא להתעשרותם המהירה ולהתחזקותם הפוליטית-צבאית. שיאה של השושלת בימיו של איסמעיל סמאני (892-907), שהפך את בוכרה לבירת הממלכה הסמאנית. לפי חלק מהדעות איסמעיל סמאני לא שלט בחסדו של הח'ליף העבאסי והיה כפוף לו, אלא השתחרר משלטונו והיה למושל עצמאי. שלטונו התאפיין בשגשוג כלכלי ובהחייאה של השפה, התרבות והאמנות הפרסיות תחת כנפי האמונה האיסלאמית. בימיו תורגם לראשונה התנ"ך כולו לפרסית. בעוד כ־30 אלף בתי אב תורכיים בעומק הערבות קיבלו עליהם את האסלאם הסוני. עד אז האמינו השבטים התורכיים באל השמים ובשאמאנים באי כוחו. הם ראו באבני הטורקיז, מחצב נפוץ יחסית באזורים מסוימים במרכז אסיה, מעין התגלמות חלקית של האל, מעשה חסד שלו, ולכן קידשו אותן (בני המערב נחשפו אל המחצב התכלכל רק בעקבות מפגש עם בני אסיה התיכונה).. ההשפעה הפרסית באה לידי ביטוי גם בשמן המודרני של המדינות במרחב. כולן מסתיימות ב"סטן", מילה פרסית שפירושה 'אזור', 'חבל ארץ' או 'מדינה'.

בסוף המאה ה־19, כשהאימפריה העות'מאנית נחלשה, התפתחה תנועת הטוראניזם. מטרתה הייתה איחוד העמים התורכיים כולם תחת שלטון עות'מאני, כדי ליצור לכידות אתנית ועוצמה אימפריאלית

התפשטות העמים התורכיים

סביב אמצע המאה ה־11 יצאו מהערבות הסלג'וקים, קבוצת שבטים תורכיים שקיבלו על עצמם את האסלאם. תוך זמן קצר הם השתלטו על בגדאד, עד אז החזיק הח'ליף, כיורשו של מוחמד, בכל הסמכויות הדתיות והמדיניות, אך לאחר הכיבוש הפקיעו הסלג'וקים מהח'ליף את הסמכויות המדיניות והותירו אותו לכהן כאיש דת בלבד. הח'ליף הכול יכול הפך באחת לבובה מטעם הכובשים, בעוד את ענייני המדינה ניהל בפועל השליט החילוני החדש, שלראשונה בתולדות האסלאם כונה "סולטן". הסלג'וקים לא הסתפקו בכיבוש בגדאד. הם המשיכו במסעות הכיבושים מערבה וצפונה תוך שהם משליטים את מורשתם על הקווקז. בשנת 1071, בקרב מנזיקרט (Manzikert),

צבאות רוסיה חוצים את האמו דריה.
ציור של ניקולאי קרסין בטשקנט
צילום אימג' בנק

**בחורף של
שנת 1839 יצא
כוח רוסי לעבר
חיווה. מטרתו
הרשמית
הייתה לשחרר
שבויים רוסים,
אך באופן לא
רשמי הוא
נשלח כדי
להרחיב את
שטחי רוסיה
דרומה. ואולם,
הכפור הנורא
ששרר באזור
גבה את חייהם
של יותר
מאלף חיילים
(כחמישית
מהכוח) ויתר
החיילים
נאלצו לשוב
על עקבותיהם**

אינם תמיד ברורים) באשר לפילוג הקדום בין השבטים המונגוליים לשבטים התורכיים. לצד העלאת מיתוס הזאב והאיילה, ההורים המשותפים, מודגש גם הדמיון הלשוני שבין התורכית בתורכיה לניבים התורכיים השונים המדוברים באוזבקיסטן, בקירגיזסטן, בקזחסטן, בטורקמניסטן ובמערב סין. מדינות תורכיות החוששות מהתחזקות דתית ודוגלות בחילוניות, כגון אוזבקיסטן, אינן נותנות לתורכיה דריסת רגל בשטחן, אך מדינות שהממון חסר בקופתן, כמו מונגוליה, שעל דגלה חקוק חופש דת, מאפשרות דריסת רגל למדינות זרות בתמורה להשקעה בתשתיות.

"המשחק הגדול"

בתודעה המערבית, האירופוצנטרית, מרכז אסיה נתפס בדרך כלל כאזור נידח ונכשל, ויש שיגדירו

הביסו הסלג'וקים את הצבא הביזנטי העצום שנערך מולם וצמצמו את תחומי האימפריה הביזנטית העצומה לקונסטנטינופול וסביבותיה. בעקבות קרב זה הפכה אסיה הקטנה לתורכיה – מדינה שבה הושלטו השפה התורכית והאסלאם הסוני. במקומות שאותם כבשו הסלג'וקים הונחלה גם תרבותם החומרית. הסלג'וקים הם שהביאו לפרס ולאסיה הקטנה את מורשת תעשיית השטיחים, שבה מתהדרות איראן ותורכיה גם כיום. נוסף לכך, בתור מי שלא היו מוסלמים מלידה ביקשו הסלג'וקים להוכיח את אדיקותם הדתית וביטאו זאת על ידי הקמת מוסד המדרסה, בית הספר. אמנם לימודי דת ומדע התקיימו באסלאם עוד מראשיתו, אך רק בימי שלטון הסלג'וקים הוקמו לטובת הלימוד מתחמים אדריכליים מסוגננים ומפוארים. בזכות קשריהם ארוכי הטווח שהשתרעו על פני כל מחציתה המערבית של אסיה, חיזקו הסלג'וקים את מערך הדרכים והקימו לאורכן חאנים לתפארת. השבטים התורכיים נטמעו והתערבבו זה בזה במהלך המאה ה-13, בעקבות השתלטותם של צ'ינגיס ח'אן (ידוע גם כג'ינגיס ח'אן) ובני שושלתו על כל המרחב האסייתי. חלק מהרפורמות של צ'ינגיס ח'אן שברו את הלכידות השבטית ופוררו אותה, לעתים לבלי הכר. לימים, הפכו צ'ינגיס ח'אן ובני שושלתו לדמויות נערצות. כל שליטי מרכז אסיה השתייכו למשפחתו בקשרי דם ממשיים או פיקטיביים. גדול שליטי מרכז אסיה, האמיר תימור (מאות 14-15), התחתן עם צאצאית המשפחה המקודשת כדי להשתייך לשושלת הצ'ינגיסית.

בסוף המאה ה-19, בימי הסולטן עבד אל-חמיד השני, כשהאימפריה העות'מאנית הלכה ונחלשה, התפתחה תנועת הטוראניזם. מטרתה של התנועה הייתה איחוד העמים התורכיים כולם, מהבוספורוס ועד מערב סין, תחת שלטון עות'מאני, כדי ליצור לכידות אתנית ועוצמה אימפריאלית. והנה, עצם גדולה הייתה נעוצה בגרונה של התוכנית – הארמנים, שרצו גם הם מדינה ותבעו אותה במפגיע לאור זכות היסטורית קדומה. הסולטן הסית את הכורדים, ששאפו אף הם להקמת מדינה משלהם, לפגוע בארמנים. היעדר ההגנה מצד השלטון ועול המסים הכבד שבו חויבו הארמנים גררו התקוממות שדוכאה ביד קשה. בתקופה זו, ולא כימי מלחמת העולם הראשונה כפי שבודך כלל נהוג לחשוב, החל רצח העם הארמני. לפי הערכות, בשנים 1894-1896 נהרגו בין מאה למאתיים אלף ארמנים על ידי הצבא העות'מאני וכנופיות כורדיות. מאות כפרים, כנסיות ומנזרים הוחרבו עד היסוד.

בשנים האחרונות תורכיה, תחת שלטונו של ארדואן, פועלת בשקט לחידוש רעיון הלאומיות התורכית המשותפת. מיתוס הבריאה המשותף לתורכים ולמונגולים מוזכר שוב ושוב, תוך כדי שטוש מכון של הבדלי הגרסאות (שממילא

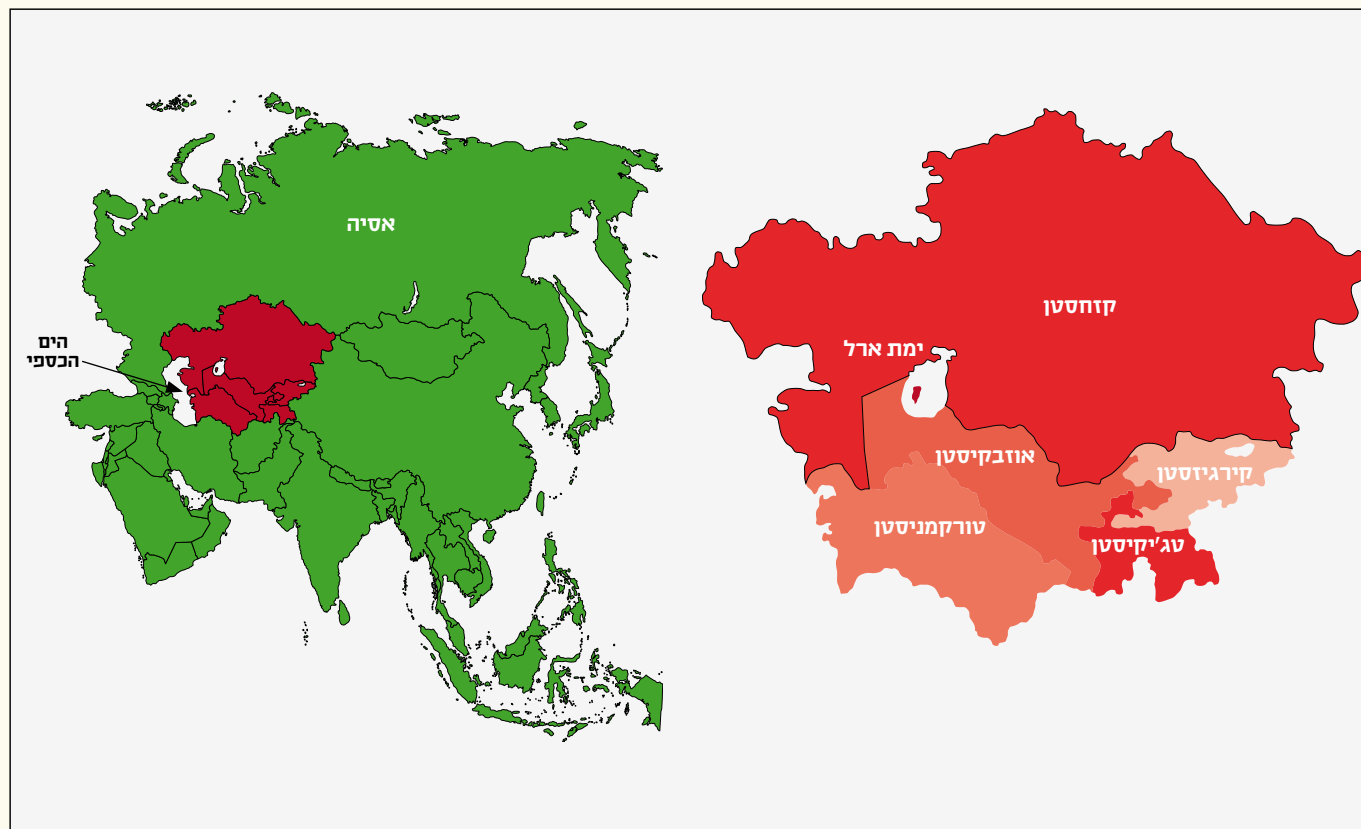
הרוסים להשתלט על מרכז אסיה, ובמיוחד על גדות נהר האמו שבהן התגלו מרבצי זהב. פטר הגדול שלח משלחות צבאיות גדולות שחוסלו על ידי שיר גאזי, הח'אן של חיווה (Khiva), מדינה במרכז אסיה שהתקיימה בשנים 1511-1920. עם זאת, בשל דלדול הכוחות הרוסיים במהלך המלחמות הקשות שהתחוללו באותו זמן בין רוסיה לתורכיה ושוודיה, לא באה כל תגובה רוסית. רק בחורף של שנת 1839 יצא כוח רוסי נוסף לעבר חיווה. מטרתו הרשמית הייתה לשחרר שבויים רוסים, אך באופן לא רשמי הוא נשלח כדי להצליח במקום שכשל הכוח הקודם - ולהרחיב את שטחי רוסיה דרומה. ואולם, הכפור הנורא ששרר באזור גבה את חייהם של יותר מאלף חיילים (כחמישית מהכוח) ויתר החיילים נאלצו לשוב על עקבותיהם. בה בעת, ההתקדמות של אותו כוח רוסי דרומה

אותו כ"סוף העולם שמאלה" (או ימינה). ואולם, ההיסטוריה המסועפת של האזור מבהירה שהוא אינו פחות ואינו יותר מאשר הלב הפועם של אסיה. כפי שכבר צוין קודם, את המרחבים הצחיחים הללו צלחו נתיבי המסחר הקדומים שקשרו את כל קצוותיה של אסיה. דרך האזור הועברו סחורות שונות ולצדן טכנולוגיות, רעיונות פילוסופיים ואמונות, סגנונות אדריכליים ואמנותיים, מטענים גנטיים ועוד. כל אלו הביאו לשגשוגה של תרבות אקלקטית, שייחודה מתבטא בעושר בלתי רגיל.

בראשית המאה ה־18, במסגרת היריבות בין האימפריה הבריטית לרוסיה הצארית, התגלע בין השתיים מאבק על אסיה. הודו, העשירה באוצרות טבע, כונתה על ידי הבריטים "היהלום שבכתר", ואת היהלום הזה רצו הרוסים לעצמם. בשנים 1717-1718, כצעד ראשון בדרך לכיבוש הודו, ניסו

מפת מרכז אסיה במאה ה־19 צילום שאטרסטוק

ימין: מדינות מרכז אסיה, משמאל: חיקומן של המדינות ביבשת אסיה צילום שאטרסטוק

עוררה את חששם של הבריטים, ששלחו מצדם שליחים צפונה, אל חייוה גם כן. הם שכנעו את הח'אן לשחרר את כל השבויים הרוסים ואף לגזור עונש מוות על מי שייתפס כשברשותו עבד רוסי. באופן זה ביקשו הבריטים לשלול מהרוסים את הסיבה המוצהרת לכיבוש חייוה. האירוע מהווה את ראשיתה של מלחמה קרה ומתמשכת בין שתי המעצמות, המכונה בדרך כלל "המשחק הגדול". בשנת 1848 הקימו הרוסים את מצודת ארלסק (Aralsk) על גדות ימת ארל, בשפך נהר הסייר. נוכחותם באזור החלה להיות קבועה. באביב 1873 נכבשה ממלכת חייוה על ידי הרוסים ושלוחה חודשים אחר כך הפכה לשטח חסות רוסי. ההשפעה הרוסית על האזור הלכה והתחזקה במקביל לניסיון הבריטים לדחוק את הרוסים צפונה. כך הוקמו שתי שגרירויות עוינות, כמעט זו מול זו, בנווה המדבר קאשג'ר (Kashgar) שבמערב סין. בו-זמנית, כדי להימנע מעימות ישיר, הביאו השתיים להקמתה של ישות מדינית חדשה, כדי שתשמש טריז בין השתיים – אפגניסטן. כחלק מהמאבק האימפריאלי במרכז אסיה ביססה רוסיה את אחיזתה באזור גם באמצעות מסילות ברזל. מאז הקמת העיר ולדיוסטוק (Vladivostok) ב-1860 על חוף האוקיינוס השקט, שאפה רוסיה לקשרה במסילת ברזל למוסקבה וכך עשתה בשנים 1891-1916. למסילה, המכונה המסילה הטרנס-סיבירית, יש כמה נתיבים והסתעפויות. קדמה לה הקמת המסילה הטרנס-קספית שנסללה בשנים 1879-1886 במרכז שטחה של טורקמניסטן. כעבור שנותיים היא קושרה גם אל הערים בוכרה וסמרקנד וב-1898 – אל טשקנט. בשנת 1905 היא קושרה בעזרת מעבורות שחצו את הים הכספי אל הרכבת בבאקו (בירת אזרבייג'ן) וכעבור שנה היא קושרה דרך טשקנט למסילה הטרנס-סיבירית.

המשחק לא נגמר

ב-1917 התחוללה ברוסיה הצארית מהפכה ששמה קץ למונרכיה, והובילה לכינון ברית המועצות ב-1922. בשנת 1920 שלח עלים ח'אן, האמיר האחרון של בוכרה, את אוצרותיו לאפגניסטן וברח לשם בעצמו. תוך זמן קצר, בעקבות הפגזה כבדה, נכבשה העיר על ידי הסובייטים. תחת שלטון הסובייטים חולק האזור שוב ושוב לרפובליקות שגבולותיהן השתנו. בימיו של סטאלין הוחלט על חלוקה למחוזות על פי שפה. הסובייטים חששו מהתלכדות העמים התורכיים של מרכז אסיה, וכדי לקיים את עקרון "הפרד ומשול" במקביל לחלוקת המחוזות על בסיס לשוני (הבסיס למדינות מרכז אסיה כיום), העסיקו חוקרים, שביססו את דבריהם על עובדות פיקטיביות בעיקרן. חוקרים אלו כוננו לאומים תורכיים יש מאין וכך הפרידו לא רק על ידי שפה, אלא גם על ידי שאיפות לאומיות חדשות בין הקזחים, האוזבקים, הקירגיזים

והטורקמנים. רוב הרפובליקות המוכרות כיום הוקמו בשנת 1926. אוזבקיסטן, שהוקמה ב-1924, כללה אז גם את טג'יקיסטן. בשנת 1929, עם הקמת טג'יקיסטן (על בסיס השפה והתרבות הפרסיות הנהוגות בה), ערך מושל אוזבקיסטן מחטף לאזורים טג'יקיים שביקש לעצמו. באקט מתוחכם ונועז הוא החליף את תעודות הזהות של התושבים בכל אזור בוכרה וסמרקנד וציין שהם בני הלאום האוזבקי. התושבים, שרובם ככולם לא ידעו קרוא וכתוב, לא עמדו על הסילוף. באופן זה נותרו עד היום בתחומי אוזבקיסטן אזורים טג'יקיים גדולים, מקור לעימות מתמשך בין שתי המדינות.

הסכסוכים הבינלאומיים שמקורם אז, בחלוקה הסובייטית, מסלימים מדי פעם לכדי התלהמות אלימה. אירועים קשים במיוחד התרחשו ביוני 2010 כשקירגיזים פרעו באוזבקים החיים בדרום קירגיזסטן. העילה לפרעות הייתה הטענה שהאוזבקים, שזה דורות רבים עובדים את האדמה, דוחקים את הקירגיזים (רועים הרריים מסורתיים) אל השוליים וגוזלים מהם את אדמותיהם הפוריות. בפרעות נהרגו יותר מ-2,000 בני אדם. יותר מ-400 אלף איש נמלטו מבתייהם וכמאה אלף ברחו לפרגנה (Fergana) שבאוזבקיסטן. האחרונה נמנעה מכניסה לעימות אלים עם שכנתה ולכן לא נגרר האזור כולו לסכסוך צבאי.

בשנת 1947 נטשו הבריטים את הודו, שהייתה לעצמאית, אבל המשחק הגדול לא תם, אלא רק שינה פניו. הפעם לא פולו האימפריות אל עבר סחורות כמו תבלינים, אריגים ואינדיגו מהודו. העניין העיקרי היה הפעם בגז. בתחומי טורקמניסטן ואוזבקיסטן נמצאים מרבצי הגז הגדולים ביותר באסיה, ויש האומרים בעולם כולו. מי שגילה אותם והשמיש אותם היו הסובייטים, אך מאז התפרקות ברית המועצות אין עוד גז בתחומי רוסיה. עם זאת, מכיוון שכל התשתיות לניוד הגז הן רוסיות, עד היום הגז עדיין מוכר בטעות כ"רוסי". האמריקאים ומעצמות אירופה מעוניינות לייבא את הגז ישירות אליהן. מטעמים אלו עושים האמריקאים כול שביכולתם כדי לחזק את קשריהם עם אוזבקיסטן וטורקמניסטן. חלק מצינורות הגז היוצאים ממרכז אסיה דרומה, אל עבר נמל קראצ'י (Karachi) שבפקיסטן, כבר מונחים, אך גז מעולם לא הוזרם בהם בשל אי היציבות באפגניסטן. לאור המאבק הזה אפשר להבין מדוע על אדמת הארץ ההררית והאומללה היא ניתשות מלחמות כה רבות שבהן מעורבות מדינות רבות. לאחרונה שקט הסכסוך בין אוזבקיסטן לקירגיזסטן. לשתי המדינות היה אינטרס משותף – להעביר בשטח צינור גדול שיזרים גז ישירות אל סין. רוסיה הביטה מהצד במבט זועף, אמריקה כעכה בגרונה וסין חיככה את ידיה בהנאה כשצינור הגז הזה, היוצא מלבה של אסיה מזרחה, נחנך לפני כשנתיים. ☺

יותם יעקבסון – חוקר תרבות במרחב הודו-טיבט, מרצה, מורה דרך בארץ ומדריך מסעות עומק לאורך נתיבי הסחר הקדומים באסיה, כותב ומצלם. מחבר הספרים "מסאלה" העוסק בהודו ו"חמץ דליל" העוסק בטיבט. www.yotamjacobson.co.il